

ANTONI CÈSAR GAUDÍ MARTINELL

BREU HISTÒRIA D'UN DEIXEBLE AVANTATJAT
I UN MESTRE EXCEPCIONAL

100
Antoni
Gaudí

Antoni Gaudí. c. 1878. Fotografia: Pau Audouard i Deglaire

Cèsar Martinell. c. 1915

La relació d'amistat que es va generar entre Gaudí i Martinell es resumeix en una frase que el mestre va dir al deixeble: "Això li dic a vostè perquè és de Valls i m'entendrà, perquè aquests senyors arquitectes... [referint-se als de Barcelona]".

Raquel Lacuesta · Doctora en Història de l'Art
Acadèmica de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Q Nascuts a la mateixa província amb 36 anys de diferència, pràcticament els separen dues generacions. El mestre, Antoni Gaudí i Cornet (Reus, 1852- Barcelona, 1926), i el deixeble, Cèsar Martinell i Brunet (Valls, 1888- Barcelona, 1973), van aportar a la humanitat creativitat, bellesa, sostenibilitat, harmonia i moltes altres virtuts, unes qualitats que van plasmar en una obra original coneguda arreu que ha perdurat i perdura fins al segle XXI pel reconeixement que la societat els ha brindat. No podem comparar una obra amb l'altra _ni volem fer-

ho_, però sí que volem destacar que aquells diàlegs -o monòlegs- que van mantenir no van caure en sac trencat perquè Martinell es va erigir en un dels principals promotors del gaudinisme. Gràcies als diàlegs, Martinell va escriure un llibret deliciós: *Conversaciones con Gaudí* (Punto Fijo, 1969), que és una reedició en castellà del que porta per títol Gaudí i la Sagrada Família, comentada per ell mateix (Aymà, 1951), en el qual va aplegar les converses amb el mestre sense jutjar-ne el contingut, però sí amb un lleuger aparell crític.

Gaudí Centre. Museu interactiu dedicat a l'arquitecte Antoni Gaudí i Cornet.
Reus (Baix Camp) >

En les dues primeres dècades del segle XX, els dos arquitectes van coincidir amb l'eclosió d'un dels moviments més esplendorosos de la història d'Espanya: el Modernisme, gairebé sense voler-ho intencionadament cap dels dos, ja que mai no es van enorgullir que se'ls classificués com a modernistes, i tenien raó. El perquè d'aquesta negació potser cal cercar-lo en el rebuig cap a l'Escola d'Arquitectura ja que els semblava que no era prou atractiva per als alumnes i que la formació que s'hi impartia mancava de racionalitat i fonament. Gaudí va suspendre força assignatures, i Martinell va traslladar-se a Madrid per aconseguir que el matriculesin en matèries que havia anat deixant per a convocatòries cada cop més allunyades de les que li pertocaven. Potser també hi influí un cert xoc ideològic i de pensament amb l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, altiu i molt segur d'ell mateix. Domènech era de bona família, com es diria ara, sense privacions econòmiques, mentre que Gaudí provenia de pagès i a casa eren menestrals, com Martinell. Tant l'un com l'altre van haver de treballar per pagar-se els estudis, especialment el primer, que, a més, havia d'ajudar a mantenir la pròpia família. No tenien amistosats a Barcelona, ni entre la flor i nata de la cultura, ni en els negocis, ni en l'alta burgesia i l'aristocràcia, i es van haver d'espavilar per poder estudiar i entrar als cercles de relació, un dels quals va ser el Centre Excursionista de Catalunya.

Gaudí va obtenir el títol d'arquitecte el 1878, amb 26 anys, i Martinell, el 1916, amb 28. La casualitat va fer que tots dos naixessin a la mateixa comarca: el Camp de Tarragona (Gaudí, al Baix Camp i Martinell, a l'Alt Camp), la qual cosa els va servir per glossar les característiques ambientals, climatològiques, naturals, culturals o filosòfiques d'un territori banyat pel sol, el mar, el vi, les avellanets i l'oli. Un territori triat per l'orde del Cister per establir-hi dos dels monestirs més importants, Poblet i Santes Creus, grans per l'arquitectura i també per les finques que van explotar i la població que van tenir al seu servei fins al 1835, quan es va produir l'exclaustració i els béns van ser espoliats de manera indigna.

A propòsit de Poblet, cal recordar que Gaudí, quan era estudiant de Batxillerat, va tenir el somni, juntament amb els seus companys i amics Eduard Toda i Güell (Reus, 1855- Poblet, 1941) i Josep Ribera i Sans (Tivissa, 1852- Madrid, 1912), d'estudiar a fons i redactar un projecte de restauració del monestir cistercenc. Gaudí va arribar a fer-ne uns dibuixos, i Toda va publicar el 1970 el llibre *Poblet, descripció històrica*. Aquell somni d'adolescents no va arribar a fructificar en aquells moments ja que tots tres van marxar a fer les respectives carreres a Barcelona, en el cas de Gaudí, que volia ser arquitecte; a Madrid, en el cas de Toda, que estudià Dret, i a Granada, pel que fa a Ribera, que va fer la carrera de metge cirurgià. També és interessant esmentar que tots tres van publicar a Reus

la revista manuscrita *El arlequin*, un joc que els mantindria units espiritualment i creativament al llarg del temps.

Gaudí i Martinell van estudiar el batxillerat als centres que els escolapis tenien a les seves ciutats nals. L'ensenyament en aquests centres religiosos no va patir gaires canvis estructurals i de contingut durant molts anys; per tant, podem parlar, malgrat la diferència d'edat, d'una formació paral·lela quant a coneixements i comportament cívic. Segons es pot llegir a Internet, el 1796 es va aprovar un mètode uniforme d'ensenyament per a tots els col·legis, que, a més, eren municipals, gratuïts i amb preferència per les primeres lletres i l'aritmètica pràctica o comercial, tot i que també s'ensenyava llatí i retòrica. A Reus, els escolapis s'hi van establir entre 1858 i 1870, i a Valls, entre 1893 i 1905, dates un xic justes per als nostres joves, però, per sort, van arribar a temps de poder-s'hi matricular.

Els mestres directes de Martinell, tant a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona com fora, van ser arquitectes historiadors, com Lluís Domènech i Montaner i Josep Puig i Cadafalch, i l'un i l'altre el van animar a estudiar l'art medieval i el barroc. De manera indirecta, el fet de conèixer personalment Antoni Gaudí l'any 1915 i següents, quan aquest arquitecte ja es dedicava exclusivament a les obres del temple de la Sagrada Família, li va aportar un mestratge que va influir de manera evident en la seva obra arquitectònica. Els cellers de Rocafort de Queralt, Gandesa, el Pinell de Brai, Nulles o Sant Cugat del Vallès, i els de Falset, Barberà de la Conca, Montblanc o Cornudella de Montsant, construïts entre el 1918 i el 1922, són una mostra evident d'aquesta influència. Així, Martinell hi va utilitzar els arcs equilibrats de procedència

gaudiniana per cobrir llums d'àmplies naus per a l'elaboració del vi o en passadissos per connectar-los amb els cups subterranis. Igualment, va influir en la seva producció literària relacionada amb el gaudinisme, com veurem.

Martinell va perseverar en l'estudi i aprofundiment del llegat de Gaudí, i el 1952, quan ja estava jubilat, va col·laborar en la creació de l'entitat Amics de Gaudí, com a secció del Cercle Artístic de Sant Lluc, en commemoració del centenari del naixement de Gaudí, amb la intenció de situar la figura en el lloc que li pertocava després d'un gran i incomprensible silenci i, fins i tot, menyspreu entre intel·lectuals de l'època.

Martinell no va treballar directament amb Gaudí, però va arribar a conèixer la seva obra d'una manera profunda per mitjà de les llargues converses que hi va mantenir. Malgrat la crisi del llenguatge gaudinià que hem apuntat abans, Martinell va lluitar,

Antoni Gaudí Cornet, 1880. Un dels tres bustos angèlics emmarcats per columnes de l'altar del Santuari de Nostra Senyora del Sagrat Cor, a Tarragona

Cèsar Martinell Brunet. Dipòsits o torres de l'aigua del celler de Gandesa (1920); celler de Barberà de la Conca (1920-21); celler de Falset (1919)

amb un esperit revisionista, per reinterpretar i conservar viu el llegat de l'arquitectura de Gaudí, i sota aquest impuls fundà el Centre d'Estudis Gaudinistes, del qual va ser director (1958). Aquest coneixement es va plasmar en una sèrie de llibres: el ja esmentat *Gaudí i la Sagrada Família comentada per ell mateix*; *Gaudinisme* (Barcelona, Amigos de Gaudí, 1954), i el més important de tots: *Gaudí. Su vida, su teoría, su obra* (Barcelona, COAC i Industrias Gráficas Casamajó, 1967), una obra que encara és de referència per als estudiosos de l'obra gaudiniana i en la qual Martinell analitza el personatge, el seu pensament i la seva producció arquitectònica sense caure en una interpretació excessivament mística, esotèrica i banal en què sí havia anat caient la historiografia gaudiniana, cosa que va posar en perill els seus edificis. El mateix any que es va editar el llibre Martinell també va organitzar al Saló del Tinell una exposició sobre Gaudí entorn de la qual es van fer diverses activitats. Tot plegat es va recollir a *Jornadas Internacionales de Estudios Gaudinistas* (Barcelona, Blume, 1970), amb una introducció redactada pel mateix Martinell amb el títol «Procedimientos constructivos y texturas en la obra de Gaudí».

D'altra banda, cal destacar algunes de les converses que Martinell va sentir de Gaudí, i que hem escollit per la seva relació amb el territori de naixença. Abans, però, farà referència a alguna de les seves vivències.

Deia Martinell: “En els meus temps d'estudiant s'explicaven prodigis de les solucions constructives de Gaudí, i amb la seva mirada genial il·luminava regions noves, desconegudes, que superaven els límits d'allò tradicional. La seva aguda visió profunditzava en la naturalesa i els estils per obtenir conseqüències actuals. Aquesta inspiració de Gaudí era considerada revolucionària per gairebé tots els professors.”

No hi ha dubte que Martinell va ser un deixeble avantatjat de Gaudí, potser el que més, ja que ha esdevingut famós internacionalment pels més de quaranta edificis de caràcter agrari construïts gràcies a l'empenta del cooperativisme entre els pagesos catalans de la segona dècada del segle XX. Així, cal destacar els cellers per a l'elaboració del vi i de l'oli esmentats anteriorment, en els quals Martinell va utilitzar com a sistema constructiu els arcs parabòlics o equilibrats, les voltes de maó de pla i les hipèrboles amb un únic material, el maó vist. Ambdós arquitectes, Gaudí i Martinell, com a fills del Camp de Tarragona, feien gala del segell especial que marcava en els seus habitants la llum, el sol, el mar, el color.

M'interessa destacar algunes opinions de Gaudí explicades directament a Martinell en les quals el mestre glossa indirectament el territori de naixença, en contraposició als paisatges i cultures dels

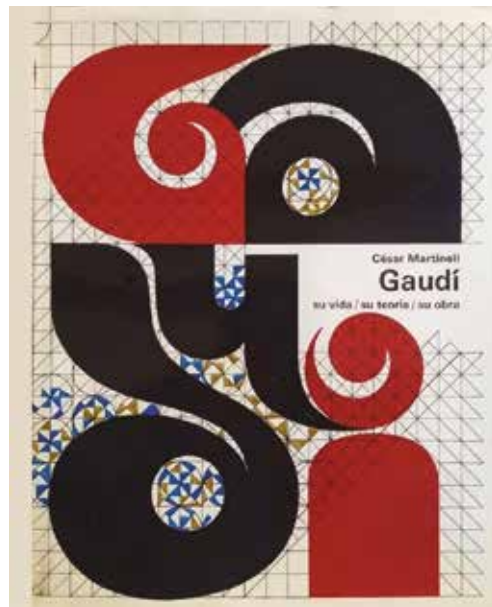
pobles nord-europeus: “Els del nord d'Europa, que no poden gaudir més que parcialment de l'espectacle de la natura, són més pensadors, i a força de pensar han arribat a trobar una geometria sense figures. Han convertit la geometria en una cosa abstracta, més abstracta que l'àlgebra, ja que aquesta especialitat, al cap i a la fi, es redueix a fórmules, i la geometria analítica és una abstracció d'abstraccions.” I prosseguia: “Els del nord no senten la bellesa, compliquen les coses i fan filosofies obscures i abstractes, que delaten carència de plasticitat. Basen els sistemes filosòfics en el principi 'Dubto, llavors existeixo'. Més valdria que diguessin: 'Dubto, llavors soc un ignorant, perquè el dubte és la manca de raó, de veritat, de llum.'”

Aquesta intensa relació Gaudí - Martinell queda ben palesa en el pròleg a l'edició castellana del llibre *Conversaciones con Gaudí*. Martinell deia que traduir al castellà les paraules de Gaudí en els anys que el va tractar li hauria semblat traïr els seus ideals, ja que Gaudí sempre va sentir un gran amor per la nostra llengua. Però, tot i amb això, un cop exhaurida l'edició catalana quan l'arquitecte ja era mundialment famós i després de la biografia en què Martinell recollí molts punts de les converses gaudinianes, el deixeble va decidir fer-ne la traducció amb la intenció de posar a l'abast d'un públic més ampli l'aspecte humà i la personalitat del cèlebre arquitecte que dibuixaven directament les seves pròpies paraules.

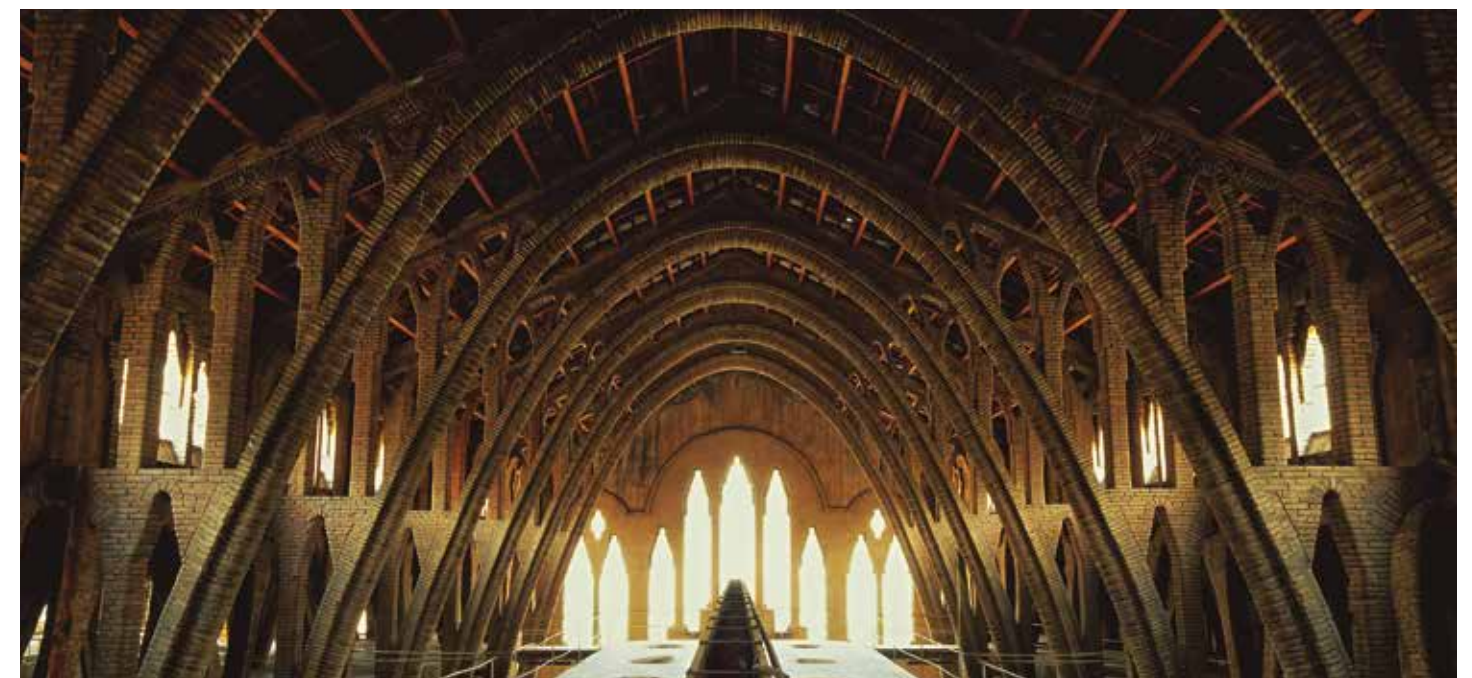
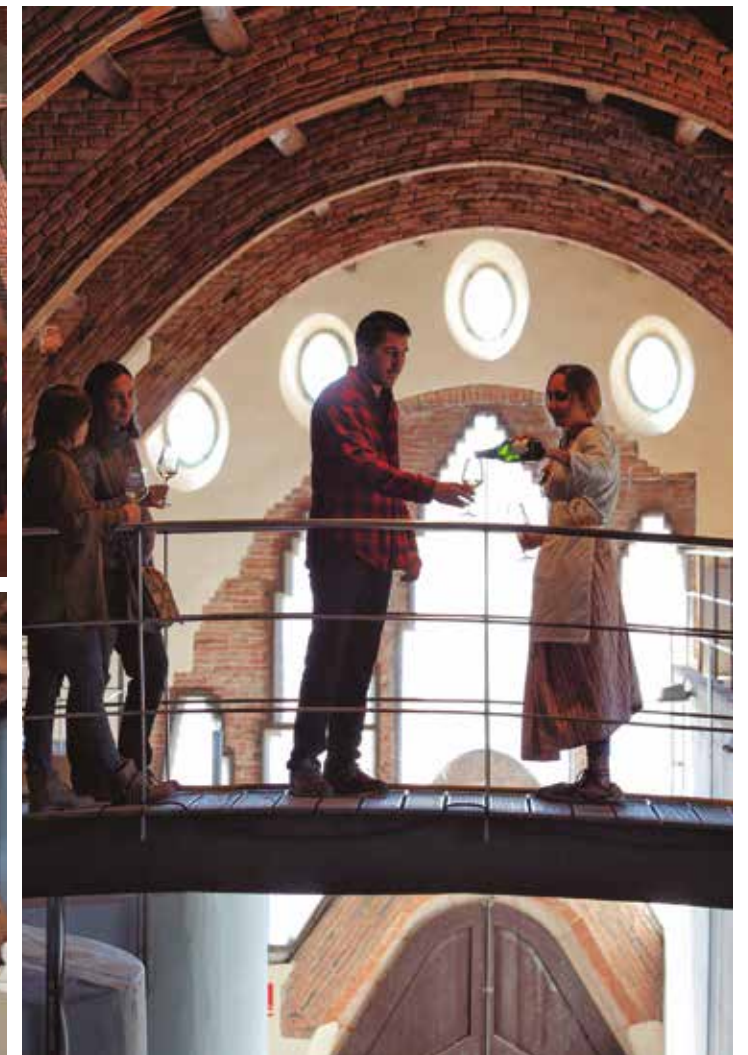
Pel que fa a aquell sentiment de pertinença al Camp de Tarragona, Martinell el resumia en les paraules de Gaudí: “L'arquitectura és cosa plàstica, ja que consisteix a *situar*. La gent del Camp de Tarragona té molt desenvolupada la visió plàstica de la situació. Fortuny veia el color amb molta més seguretat que els grans mestres, millor que Velázquez i Rafael. Creu que les aptituds dels naturals del Camp de Tarragona, ben estudiades, podrien constituir un contingent d'exportació per a tot el món.”

Francesc Quintana, al pròleg del llibre, sobre la tasca de Martinell deia: “¡Evocar unas conversaciones con Gaudí! He aquí un tema sugestivo”. I segueix, inspirant-se en Martinell: “Gaudí fue un hombre magníficamente dotado de cualidades singulares: supo jugar (terme utilitzat per l'autora que signa aquestes ratlles en diversos llibres i articles sobre Gaudí: www.raquellacuesta.com), valga la expresión, con estructuras, formas y conceptos, como pocos arquitectos, artistas y pensadores han sabido hacerlo.”

La intensa obra arquitectònica, escrita i divulgativa de Martinell no és un producte d'aquestes virtuts gaudinianes, d'aquesta rectitud en la manera de jugar treballant, i d'aquest rigor científic en la praxis de la investigació? ■

Cèsar Martinell i Brunet. Gaudí. Su vida / Su teoría / Su obra. Publicat pel Col·legi Arquitectes de Catalunya i Balears, Barcelona, 1967

Celler de Rocafort de Queralt. Cèsar Martinell Brunet (1918) · Celler de Nulles. Cèsar Martinell Brunet (1919-20) · La nau de blanqueig o nau Gaudí de Mataró. Antoni Gaudí Cornet (1883) · Celler Pinell de Brai. Cèsar Martinell Brunet (1918-22)